

אומר⁽⁷³⁾ משום רבי יוסי הגלילי: כל לא תעשה שבתורה, עשה בו מעשה — לוקה, לא תעשה בו מעשה — פטור —

חזין מנשבע ומימר ומקלל חבירו בשם של הקדוש ברוך הוא,⁽⁷⁴⁾ שעל שלושת לאוין אלו, אף על פי שלא עשה מעשה, חייב מלקות. והטעם יבואר בהמשך הסוגיא.

משום רבי יוסי ברבי חנינא אמרו: אף המקדים להפריש תרומה לפני שהפריש ביכורים, לוקה, אף שלא עשה מעשה. ויבואר בהמשך.

מבאר הגמרא את דברי רבי יוסי הגלילי.

נשבע — מנזל, מנין שלוקה?

אמר רבי יוחנן משום רבי מאיר⁽⁷⁵⁾: אמר קרא [שמות כ] "לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא, כי לא ינקה ה' את אשר ישא את שמו לשוא". ודרשין, רק⁽⁷⁶⁾ בית דין של מעלה —

אין מנקין אותו. אבל בית דין של מטה ב-ג מלקין אותו ארבעים מלקות, ומנקין אותו, ומתכפר לו.

ומקשינן: אמר ליה רב פפא לאביי: ומנין לרבי יוחנן לדרוש כך, ואימא, הרי יש לפרש שלא תיהוי ליה נקיות כלל, ובית דין של מטה אין מלקין אותו?

ומתרצינן: אמר ליה אביי לרב פפא: אם כן, אם כדבריך, שאין לו נקיות כלל, לכתוב קרא "לא ינקה", ולישתוק, ולא יאמר יותר. "ה" — למה ליי? למה כתבה התורה "לא ינקה ה'?" אלא, כדי ללמדנו, כי רק "ה", כלומר, בית דין של מעלה, הוא דאין מנקין אותו. אבל בית דין של מטה מלקין ומנקין אותו.⁽⁷⁷⁾

הפסוק שהביאה הגמרא "לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא, כי לא ינקה ה' את אשר ישא את שמו לשוא", עוסק ב"שבועת

76. פירושו: לא הוצרך הכתוב לומר כי לא ינקה ה' הפושעים והמורדים, כי "כל האומר הקדוש ברוך הוא וותרן הוא וכו'" [בבא קמא נ א], אלא, בא לעורר בית דין של מטה שישתדלו לנקותו על ידי מלקות. שיטה מקובצת בשם הרב מעילי ז"ל.

77. הקשה בספר קדשי דוד, אם כן מה החומר באיסור שבועה?

כלומר, הרי "פשוטו של מקרא" הוא, שאיסור לישבע לשוא חמור מאוד עד כדי שאין הקדוש ברוך הוא מנקה כשם שהוא מנקה על שאר עבירות בתשובה ובכפרה, ועיין גמרא יומא [פו א]. ואם כדברי הגמרא שלוקה ומתנקה, מהי חומרתו של איסור שבועה?

ומתרין, שהכוונה היא: אם בית דין לא ינקו

73. גירסת הגאון רבי ישעיה פיק, וכן הגירסא במסכת שבועות [כא א] ובמסכת מכות [טז א]. ובגמרא מכות שם הקשו סתירת דברי רבי יהודה, ומתרצינן: רבי יהודה עצמו סובר שעל לאו שאין בו מעשה לוקין, ואילו בשם רבי יוסי הגלילי אמר שאין לוקין.

74. כגון האומר: "יככה אלהים". שיטה מקובצת לקמן עמוד ב [אות יג], אבל רש"י במסכת שבועות [כא א] כתב שחייבים רק על שם השם המיוחד, וכך גם כתב רבינו גרשום כאן שמדובר בשם המפורש.

75. גירסת הגמרא במסכת שבועות [שם] "רבי שמעון בן יוחאי".

שוא", שנשבע לשנות את הידוע לאדם. כגון, שנשבע על העמוד של אבן שהוא של זהב. אבל יש גם "שבועת שקר", כגון שנשבע שיאכל היום, ועבר היום ולא אכל, או נשבע שלא אוכל, ואכל. והוא מה שנאמר בספר ויקרא [ה ד] "או נפש כי תשבע לבטא בשפתים להרע או להיטיב". ומשמע שנשבע על דבר שלהבא. ודינו מבואר [שם ה] בתורה "והיה כי יאשם לאחת מאלה, והתודה אשר חטא עליה והביא את אשמו". דהיינו, שאם עשה כן בשוגג חייב להביא קרבן עולה ויורד [עני ועשיר].

ונחלקו רבי ישמעאל ורבי עקיבא [שבועות כה א] בנשבע ל"שעבר", כגון, "אכלתי", ולא אכל, או "לא אכלתי", ואכל. רבי עקיבא מחייב קרבן מדרשת הכתובים. ורבי ישמעאל פוטר.

הנשבע שבועת שוא במזיד – ענוש מלקות, והוא מה שדרשה הגמרא ממה שאמרה התורה "כי לא ינקה ה' את אשר ישא את שמו לשוא", ודרשינן "אבל בית דין של מטה מלקין אותו ומנקין אותו".

ועתה דנה הגמרא מנין שלוקין גם על שבועת שקר. שהרי מדברי רבי יוסי הגלילי משמע שעל כל שבועה לוקין, בין על שבועת שוא ובין על שבועת שקר.

אשכחן, מהדרשה הנזכרת מצאנו מקור לכך שלוקין על שבועת שוא, אבל שבועת שקר, מנלן, שלוקין עליה?

ומסקינן: רבי יוחנן דידיה, בעל השמועה עצמו, אמר: אמרה התורה [שם] "לשוא" "לשוא" שני פעמים, "לא תשא... לשוא, כי לא ינקה... לשוא", ודרשינן, אם ה"לשוא" השני אינו ענין לשבועת שוא, שהרי כבר אמור "לשוא" הראשון לגבי שבועת שוא, תניחו ענין לשבועת שקר, כדי לדרוש דלוקה.

מתקיף לה רבי אבהו: שבועת שקר היכי דמי? באיזה שבועת שקר דרש רבי יוחנן שלוקין עליה אף על פי שאין בה מעשה?

אי נימא, אם נאמר, דאמר "שבועה שלא אוכל", ועבר על שבועתו, ואכל.

הרי אי אפשר לומר כך. כי התב, מעשה קא עבד! (78) ועל לאו שיש בו מעשה ודאי לוקים!?

ואלא, שמא תאמר בכגון, דאמר "שבועה שאוכל היום", ועבר היום ולא אכל, ולא עשה מעשה –

הרי אי אפשר לומר כן, שהרי ההוא, מי לקי?!

והא איתמר, האומר שבועה שאוכל כבר זה היום, ועבר היום ולא אכל, רבי יוחנן ורבי שמעון בן לקיש דאמרי תרווייהו, (79) אינו לוקה על עבירת לאו של "לא תשא". (80)

79. גירסת הגמרא במסכת שבועות. המתכפרות בתשובה.

78. גירסת השיטה מקובצת והב"ח.

80. רש"י פסחים [סג ב].

תשא". ובאופן הזה אמר רבי יוחנן שלוקין עליהם אף על פי שלא עשה מעשה. אבל הנשבע שיאכל היום ולבסוף לא אכל, פטור ממלקות, מפני שבמניעת האכילה לא עשה מעשה.

ודנה הגמרא: **ומאי שנא דקא מרבה "אכלתי" ו"לא אכלתי" יותר מאשר "אוכלי" — ולא אכל.** כלומר, מדוע חייב מלקות ב"אכלתי" ו"לא אכלתי", ואילו בלהבא כשנשבע "אוכל" ולבסוף לא אכל אינו לוקה אף לדברי רבי יוחנן? והרי בשניהם אין שום מעשה?

ומתריצין: **אמר רבא: בפירוש ריבתה תורה שבועת שקר דומיא דשבועת שוא, במה שהתורה ריבתה שקר באמרה "לשוא לשוא" שתי פעמים בתוך פרשת שבועת שוא,⁽⁸³⁾ כדי ללמדנו: מה שוא, כמו ששובעת שוא היא תמיד שבועה על לשעבר, שהרי כאשר נשבע על עמוד של אבן שהוא של כסף הוא נשבע "לשעבר", על עמוד אבן שכבר היה של אבן לפני שבועתו, הלכך, אף שבועת שקר, חייב מלקות על לשעבר, כגון, הנשבע**

רבי יוחנן אמר: אינו לוקה משום דלאו שאין בו מעשה הוא.⁽⁸¹⁾ **וכל לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו.**

וריש לקיש אמר: אינו לוקה, משום דהתראתו שמתרין אותו לאכול לקיים שבועתו, הוה ליה התראת ספק, כי הנשבע יכול לומר שאינו חושש להתראה זו כי עדיין יש לו שהות עד סוף היום. ואפילו אם עבר היום ולא אכל, יכול לומר ששכח מההתראה ולא נזכר, לא בשבועה ולא בהתראה, עד שעבר היום.⁽⁸²⁾ **וכל התראת ספק שבשעת ההתראה יש ספק אם יעבור אם לא, אינה התראה, ואין לוקין עליו.**

ומקשה רבי אבהו, באיזה אופן אמר רבי יוחנן, שלוקין על שבועת שקר?

אלא, אמר רבי אבהו: תהא, תהיה שבועת שקר זו שדיבר עליה רבי יוחנן, במי שנשבע ואמר "אכלתי", והוא לא אכל. וכן במי שאמר "לא אכלתי", והוא כן אכל. ושתי שבועות הללו הן על "לשעבר", כך שבשעת השבועה הוא שיקר ועבר על הלאו של "לא

זמן זה משעת ההתראה עד שקיעת החמה. וביתר ביאור: התראה על מעשה עבירה בפועל יכולה להיות סמוך מאוד להמעשה. מה שאין כן התראה על חוסר מעשה והמעשה תלוי בזמן, אין רגע מדויק שעליו אפשר לומר שעתה עובר על העבירה.

ובשיעורי רבי משולם דוד הלוי, מקשה, שאף שאינו יכול לכיין שעת "סוף היום", מכל מקום, הלא יתכן שנשבע שיאכל עד שעה מסוימת ביום, ושעה זו יכול המתרה לכיין?

83. כך פירש רש"י כאן ובשאר מקומות.

81. רבי יוחנן אינו פוטר משום "התראת ספק", כי הוא סובר "התראת ספק שמיה התראה". ואילו ריש לקיש אינו פוטר משום "לאו שאין בו מעשה", משום שסובר שלוקין על לאו שאין בו מעשה. רש"י מכות [טז א].

82. ואין המתרה יכול לכיין שיעבור היום ב"תוך כדי דבור" של התראה. רש"י שבועות [שם]. כלומר, ההתראה צריכה להיות סמוך מאוד לעשיית העבירה בשיעור "תוך כדי דיבור". והמתרה אינו יכול לכיין בסוף היום את הרגע שהוא סמוך לשקיעת החמה, ושלא יקדים שיעור

שעליה אמרה התורה [ויקרא ה] "לבטא בשפתים להרע או להיטיב" שחייבין עליה, על זדונה, על עוברו במזיד, חייב מכות ארבעים, ועל שגגתה, חייב קרבן עולה ויורד.

ומדייק רבי אבהו: מה שאמרה המשנה "זוהי", למעוטי מאי? מה באה למעט שאינו חייב מלקות על זדונו, האם לאו, למעוטי "אכלתי ו"לא אכלתי"? שאף על גב שהיא שבועת ביטוי, מכל מקום, לא לקי, משום שנאמר בתורה "להרע או להיטיב", שמשמעותו להבא, ולא לשעבר, כגון אכלתי ולא אכלתי.⁽⁸⁴⁾

וחזרת הקושיה: על איזה שבועת שקר אמר רבי יוחנן שחייב עליה מלקות?

אכלתי, והוא לא אכל. מה שאין כן הנשבע שיאכל, שהיא שבועה על להבא, ולבסוף לא אכל, אינו חייב מלקות, כי באי אכילתו הוא לא עשה מעשה.⁽⁸⁴⁾

איתיביה רבי ירמיה לרבי אבהו מהמשנה במסכת שבועות [כז ב], להקשות על דברי רבי אבהו, המפרש דברי רבי יוחנן שלוקין על "אכלתי ולא אכלתי".

דתנן, האומר "שבועה שלא אוכל כבר זו, שבועה שלא אוכלנה, שבועה שלא אוכלנה", ואכלה, אף על פי שאמר שלש שבועות, אינו חייב, אלא משום שבועה אחת.⁽⁸⁵⁾

ומסיימת המשנה: זוהי שבועת ביטוי

שבעת השבועה הוא מתחייב. הלכך, אף על פי שאין בה מעשה רבה, מכל מקום, הא איכא מעשה זוטא, שהיא הקצת [דיבור] שפתיים, משום הכי רבייה רחמנא למלקות. אבל "אוכל" ולא אכל, שאינו מתחייב משעת השבועה, כדי שתאמר הרי יש בה הקצת שפתים כלל, נמצא שאין שם לא מעשה רבה ולא מעשה זוטא, כי הא לא רבייה רחמנא למלקות.

85. הטעם שאינו חייב על השניה והשלישית, מבוואר שם: מפני שאין שבועה חלה על שבועה. אלא, שאם נשאל לחכם על שבועה אחת חלה השניה.

ועיין עוד בתוס' ד"ה שבועה שכתבו חידוש נוסף שמשמיעה לנו המשנה.

86. כך כתב רש"י. והשפת אמת כתב שהם דברים שאי אפשר להלמם, שהרי מה שאמרה התורה "להרע או להיטיב" שהוא "להבא", לענין קרבן נאמר ולא לענין מלקות, וכל הטעם לפטור

והתוס' [שבועות ג ב] מקשים על פירוש זה, כי אין זה "בפירוש".

ומביאים תוס' בשם רבינו חננאל המפרש: בלוחות הראשונים [שמות כ] כתיב "לא תענה ברעך עד שקר". ובלוחות האחרונים כתיב [דברים ה] "לא תענה ברעך עד שוא" — ללמדך דשוא ושקר אחד הוא.

84. לסיכום: על שבועת שוא — לוקה, אף על פי שאין בו מעשה, מגזירת הכתוב "כי לא ינקה". וכן על שבועת שקר על לשעבר, "אכלתי" ו"לא אכלתי", לוקה מריבוי הכתוב "לשוא לשוא". וכנשבע להבא, "לא אוכל" ואכל, חייב מלקות, ואין בכך שום חידוש, מאחר שעשה מעשה. וב"אוכל" ולא אכל, פטור ממלקות, מפני שאין בו מעשה, ולא נתרבה מ"לשוא לשוא".

והר"י מיגש [שבועות שם] מבאר: כי רבי רחמנא לאו דשבועה, שאין בו מעשה, למלקות, הני מילי שבועת שוא, כיון שהיא לשעבר נמצא

ודחינן: לא! על "אכלתי ולא אכלתי" אכן לוקה כדברי רבי יוחנן, מפני שנאמר "לשוא לשוא". אלא, כך מתפרשת המשנה: זו היא דעל שגגתה מייתי [מביא] קרבן. אבל "אכלתי ולא אכלתי", לא מייתי קרבן.

ודחינן: לא! על "אכלתי ולא אכלתי" אכן לוקה כדברי רבי יוחנן, אלא כך מתפרשת המשנה: זוהי, דעל שגגתה פטור מקרבן. אבל "אכלתי ולא אכלתי", מייתי [מביא] קרבן.

ומני, משנתו של מי היא? רבי ישמעאל היא, דאמר, אינו חייב קרבן על שבועת שקר אלא בנשבע על העתיד לבא, דהיינו, "אוכל" ו"לא אוכל".

ומני, משנתו של מי היא? רבי עקיבא היא, דאמר: מביאין קרבן על שבועת שקר של לשעבר⁽⁸⁷⁾.

אבל, מילקא לקי, כדברי רבי יוחנן.

ותמהינן: והא אמרת: רישא רבי ישמעאל היא, וכי רישא רבי ישמעאל וסיפא רבי עקיבא?!

ומקשינן: אימא סיפא, אמור את המשך דברי המשנה, שם מבארת המשנה באריכות הלכות שבועת שוא, כגון הנשבע לשנות את הירוע לאדם, על עמוד של אבן שהוא של זהב, ועוד. ומסיימת המשנה:

הגמרא חוזרת בה: אלא, מדסיפא רבי עקיבא⁽⁸⁸⁾ — רישא נמי רבי עקיבא —

זוהי שבועת שוא שחייבין על זדונה מכות, ועל שגגתה פטור מקרבן עולה ויורד.

ורישא שאמרה: שבועה שאוכל... זוהי שבועת ביטוי שחייבין על זדונה מכות ועל שגגתה קרבן עולה ויורד — לאו למעוטי "אכלתי ולא אכלתי", כי לדעת רבי עקיבא, אכן מביא קרבן על "אכלתי ולא אכלתי" —

ומדייקת הגמרא: מה שאמרה המשנה "זוהי", למעוטי מאי, מה היא באה למעט? האם לאו, למעוטי "אכלתי ולא אכלתי", ובאה להשמיענו דלא לקי.

אלא, למעוטי, הנשבע "אוכל" — ולבסוף לא אבל, שאינו חייב מלקות על זדונו, כדברי רבי יוחנן, מפני שהוא לאו שאין בו מעשה, כמבואר. וכך מתפרשת המשנה: זוהי, כשאמר "שבועה שלא אוכל" ועבר על שבועתו ואכל — שחייבין על זדונה מכות, מפני שעשה מעשה, אבל ב"שבועה שאוכל"

וקשה על מה שאמר רבי אבהו שלוקין על "אכלתי ולא אכלתי"!

לשעבר — מודה רבי עקיבא שאינו מביא קרבן, כמבואר במסכת שבועות [כו א]. רש"י [שם].

"אכלתי ולא אכלתי", הוא, מפני שהוא לאו שאין בו מעשה. וזה הרי כל השקלא וטריא בגמרא, אם לפטור מטעם לאו שאין בו מעשה, ולא משום שאמרה התורה "להרע או להיטב". ועיין שם שמציע גירסא אחרת ברש"י.

88. וכתבו שם התוס', שניחא להגמרא להעמיד המשנה כרבי עקיבא, משום ש"סתם משנה" נשנו לשיטתו, כמבואר במסכת סנהדרין [פו א].

87. אבל על שבועת שוא, אף על פי שהוא

ולבסוף לא אכל, אינו לוקה, משום שהוא לאו שאין בו מעשה⁽⁸⁹⁾.

ודנה הגמרא: **ומאי שנא**. למה ברישא ממעטינן "אוכל" ולא אכל, שאינו חייב מלקות, ואילו בסיפא ממעטינן "אכלתי ולא אכלתי" שחייב קרבן אליבא דרבי עקיבא? והרי יתכן שגם הרישא ממעט "אכלתי ולא אכלתי" ממלקות, שלא כדברי רבי אבהו. ועדיף לפרש כן, כי אז גם הרישא וגם הסיפא ממעטים "אכלתי ולא אכלתי". הרישא ממעט שאינו לוקה, ואילו הסיפא ממעט שאינו פטור מקרבן, אלא חייב כדברי רבי עקיבא⁽⁹⁰⁾?

ומתרצינן: **מסתברא**⁽⁹¹⁾, מסתבר לפרש כן, **משום דהרישא קאי ב"לא אוכל" שהוא שבועת שקר על להבא, לכן ממעט "אוכל" הדומה לה שהיא גם כן להבא** —

וכי ברישא שהיא **קאי בלהבא** — ממעט "אכלתי ולא אכלתי", שהיא שבועה על לשעבר?!

שנינו לעיל: חוץ מנשבע, **ומימר**, ומקלל חבירו בשם.

אמר ליה רבי יוחנן לתנא ששנה לפניו דברי רבי יוסי הגלילי: **לא תתני "ומימר", אל**

תשנה "מימר" בין הלאוין שאין בהן מעשה, **משום דבדבריו עשה מעשה**, שעושה מחולין קדשים.⁽⁹²⁾

שנינו לעיל שאין לוקים על עבירה שהיא בלי מעשה, חוץ משלשה, וביניהם: **המקלל את חבירו בשם**.

ודנה הגמרא: **מנלן**, מנין לנו שלוקה על אף שלא עשה מעשה?

אמר רבי אלעזר אמר רבי אשעיא: אמר קרא [דברים כח] **"אם לא תשמור לעשות את כל דברי התורה הזאת, הכתובים בספר הזה, ליראה את השם הנכבד והנורא הזה — את ה' אלהיך"**. והיינו, שאינו מתיירא מה', ולכן הוא מוציא את שמו לבטלה. וכן המקלל את חבירו בשם ה', הרי הוא מוציא שם שמים לבטלה.⁽⁹³⁾ **וכתיב**, שם בהמשך, **"והפלא ה' את מכותך"**.

ודרשינן, **הפלאה** זו ["והפלא"], **איני יודע** מהו פירושה. אך **כשהוא אומר** במקום אחר [דברים כה] בפרשת מלקות, **"והפילו השופט והכהו לפניו"**, **הוי אומר**, **"הפלאה"**, זו מלקות.

אך תמהה הגמרא: מנין לנו להעמיד את הכתוב במקלל חבירו בשם ה'? **אימר**, הרי

90. על פי הגהות הב"ח במסכת שבועות [שם]. ועיין בתוס'.

91. גירסת הגמרא שם.

92. מבואר לעיל.

93. מדברי רש"י כאן, וכן בד"ה אפילו שבועת אמת, משמע, שבמקרא זה כלול גם "אזהרה"

89. מבואר על פי גמרא מפורשת בשבועות [שם]. וכתבו המפרשים, עיין **צאן קדשים** והגר"א וחק נתן ורש"ש כי מה שכתוב כאן ברש"י ד"ה ומאי שנא, והעתיקו התוס', שאוכל ולא אכל פטור מקרבן, הוא טעות מוכחת, שהרי מעולם לא נחלקו בדבר זה, ועל להבא אמרה התורה במפורש "להרע או להיטב" וחייב להביא קרבן.

ומבאר המקשן קושייתו: **אימר**, יתכן לומר, שמוזהר האדם שלא להשבע אפילו שבועת אמת בשם ה', ולוקה על שבועת אמת כאשר נשבע אותה בשם ה'. ומה שאמרה התורה "שבועת ה' תהיה בין שניהם", **הני מילי**, דברים אלו אמורים, רק בכדי **לפייס את חבירו**, התובע ממנו את פקדונו, והוא אינו רוצה לשלם, שאז יכול הוא לפטור עצמו בשבועה בשם ה'. **אבל**, מכל מקום, **מילקא לילקי** על שבועתו, על כך שהביא עצמו לידי שבועה בשם ה', כיון שהיה יכול למנוע עצמו משבועה על ידי תשלום ממון לתובע.⁽⁹⁶⁾

יתכן שבא הכתוב הזה לומר, כי **אפילו**⁽⁹⁴⁾ הנשבע **שבועת אמת**, ועשה זאת בשם ה' — ילקה. ועל שבועת אמת מזהירה התורה, שלא ישבע בה בשם ה',⁽⁹⁵⁾ ואומרת, כי כאשר יעבור על הלאו וישבע בשם ה', יתחייב מלקות, כמו שנאמר "והפלא ה' את מכותך".

ותמהה הגמרא על הקושיה הזאת: וכי אפשר לומר שיהיה חייב מלקות על שבועה בשם ה' אפילו היא שבועת אמת?! והרי **בהדיא כתיב** בפרשת שומרים [שמות כב] "**שבועת ה' תהיה בין שניהם**", הרי שהתורה התירה לישבע שבועת אמת בשם ה'?

שה' אמת כן הדבר שאני נשבע עליו — אמת", וכשנתברר שאינו אמת, הריהו ח"ו כמכחיש מציאותו יתברך ויתעלה שמו. מה שאין כן, לפי "הוה אמינא" זו, שלוקה גם על שבועת אמת, אין בעצם דבריו עוול, אלא שעם כל זאת אסרה התורה להזכיר שמו יתברך אפילו על האמת. ואם נניח כך, ברור שהמקלל חבירו בשם גרוע משבועת אמת, ומרוב פשיטותו לא היה לו להזכיר "מקלל חבירו בשם".

95. משמע מדברי רש"י שהאזהרה על כך היא ממקרא זה עצמו. אבל השיטה **מקובצת** מביא מקראות אחרים שבהם נאמר מצות "יראת ה'", והנשבע אינו ירא את ה'. וברור שמקראות אלו הם "אזהרת עשה" ואינם אזהרה כלל לפי מסקנת הגמרא לקמן, אלא שהגמרא עדיין לא חידשה דבר זה.

96. כן פירש רש"י. וביותר מפורש בפירוש רבינו גרשום. ולפי פירוש זה משמע, שהגמרא רצתה לומר שעל שבועת הדיינים ילקה. והדברים צריכים ביאור: איך עלתה על דעת המקשן לומר, שהתורה מחייבתו שבועה, והבית

[עיין תוס' ד"ה ומקלל], שהרי לכל עונש שבתורה צריך שיוקדם לו אזהרה. וצריך לפרש דבריו, שהוא רק להוה אמינא של הגמרא, שהרי במסקנה דחתה הגמרא שאין לומר כן, מפני שהוא אזהרת עשה [לפי גירסת הגר"א].

94. השפת אמת [ועיין בהשמטות שיטה **מקובצת**] מדייק מלשון "אפילו" שהגמרא לא רצתה לומר שהמקלל לא יתחייב מלקות, אלא שגם הנשבע שבועת אמת יתחייב. והקשה: ואימא הכי נמי, ילקה גם המקלל וגם הנשבע שבועת אמת, ומה מפריע לנו אם למדים עוד דין ממקרא זה, הלא העיקר שהבאנו מקרא לחיוב מלקות במקלל חבירו בשם למרות שהוא לאו שאין בו מעשה? ומתרץ, שאם הנשבע שבועת אמת חייב מלקות, קשה על מאמרו של רבי יוסי הגלילי [ולא על דרשות הכתובים!]: למה לא אמר בפשיטות "חוזן מן הנשבע", וזה כולל שבועת שקר ושבועת אמת, וכל שכן שזה כולל המזכיר שמו הקדוש על הקללה, ולמה חזר ומנה "והמקלל את חבירו בשם".

תוספת לביאורו: נשבע בשם ה' בשקר, ודאי שחמור ממקלל חבירו בשם, שהרי אומר "כשם

בו? (98) שנאמר [תהלים קיט] "נשבעתי ואקיימה לשמור משפטי צדקך". ועל כך (99) אמרה התורה "ובשמו תשבע", דהיינו, הישבע בשמו לקיים את המצוה.

וכיון שכונת הכתוב ההוא לומר שנשבעים לקיים את המצוות, אין ללמוד ממנו שמותר להשבע שבועת אמת בשם ה'. ולכן, אפשר לומר שהכתוב "והפלא ה'" מדבר על חיוב מלקות לנשבע שבועת אמת בשם ה'.

ומתריצין: **הא כתיב קרא אהרינא**, המתיר להשבע שבועת אמת בשם ה' (100) [דברים י'] "ובשמו תשבע" (101). ונמצא, שמקרא אחד של "ובשמו תשבע" בא ללמדנו את דין

וחוזרת הקושיא: מנין שבא הכתוב הזה להזהיר על מקלל חבירו בשם, ולא בא הכתוב להזהיר על שבועת אמת?

ומתריצין: **לא מצית אמרת** שחייבים מלקות על שבועה בשם ה' באמת, **דהא כתיב** [דברים ו'] "**ובשמו תשבע**", ומוכח שעל שבועת אמת לא הזהירה התורה.

ודוחה הגמרא: הכתוב **ההוא** "ובשמו תשבע", **מיבעי ליה**, נדרש לדרשה אחרת, **לכדרב גידל אמר רב** —

דאמר רב גידל אמר רב: (97) **מנין שנשבעין לקיים את המצוות**, כדי שלא יוכל לחזור

רשות. וכן כתב בפירושו על התורה [דברים ו יג].

ומדברי רש"י במסכת חגיגה [י א] משמע שסובר כשיטת הרמב"ם, וזה פירושו על דברי רב גידל: מנין לקיים את המצוה, כלומר, מצוה שיהא אדם נשבע לקיים מצוה כדי שימהר ויזדרז לקיימה. ואילו בפירושו על התורה כתב, "ובשמו תשבע", אם יש כך כל המדות הללו, שאתה ירא את שמו, ועובר אותו, אז בשמו תשבע, שמתוך שאתה ירא את שמו תהא זהיר בשבועתך, ואם לאו, לא תשבע. ועיין שם בפירוש המזרחי. ועיין ברכת הזבח וצאן קדשים.

99. ומאחר שמדברי דוד המלך אין ללמוד, מפני ש"דברי תורה מדברי קבלה לא ילפינן", לכן דרשין ממה שאמרה התורה "ובשמו תשבע". שיטה מקובצת.

100. ואינו המקרא הנ"ל, אלא שני פסוקים הם אחד בפרשת ואתחנן ואחד בפרשת עקב.

101. גירסת השיטה מקובצת והגר"א.

דין משביעין אותו, ויתחייב מלקות על שבועתו? אבל הרמב"ם בספר המצות [מצות עשה ז] כתב: אבל מילקא לקי, כלומר, שתהיה שבועת השומרים מותרת להפיס דעתו של בעל הבית, אבל ילקה על שבועת אמת **כשנשבע מעצמו שבועת ביטוי**.

97. גירסת השיטה מקובצת.

98. כתב הרמב"ם במנין המצות [הקדמת ספר משנה תורה]: מצות עשה ז, להשבע בשמו, שנאמר "ובשמו תשבע".

והשיגו הראב"ד: אינה מן המנין [כלומר, אין זה מצות עשה], אלא, בא להזהיר שלא ישבע באל אחר.

וכן כתב הרמב"ם בספר המצות [מצות עשה ז]: היא שצונו להשבע בשמו כשנצטרך לקיים דבר מהדברים או להכחישו, כי בזה תהיה הגדולה והכבוד והעילוי, והוא אמרו יתברך "ובשמו תשבע". ומביא את סוגייתנו. דהיינו, הרמב"ם פירש דברי רב גידל שהוא **מצות עשה**. והשיגו הרמב"ן, שלא אמרו כן בגמרא אלא על דרך השקלא וטריא, אך אינה מצות עשה אלא

ולכן, מבארת הגמרא את קושייתנו: **אנן, הכי קא קשיא לן**, כך היא קושייתנו: **אימא, מוציא שם שמים לבטלה תיסגוי ליה במלקות**, יהיה די לו בקבלת עונש המלקות, ובכך יתכפר על עבירתו. **אבל מקלל חברו בשם, כיון דעביד תרתי**, שעשה שני איסורים, האחד, **דקא מפיק [שמוציא] שם שמים לבטלה**, והשני, שהוא קא מצער ליה לחבריה, **לא תיסגוי ליה במלקות**, לא די לו כדי להתכפר על עבירתו בעונש מלקות בלבד?

ומתרצינן [לפי הגירסה והפירוש הראשון של א-ד רש"י]: **לא מצית אמרת**. אי אפשר לומר כדבריך, שהמקרא "אם לא תשמור לעשות ליראה את ה'" בא לחייב מלקות למוציא שם שמים לבטלה בלבד. **דהא כתיב** (104) [ויקרא יט] "**לא תקלל חרש**". ומשמע, בין המקללו סתם ובין המקללו בשמו של השם, עבר על הלאו.

ועתה, **אי אמרת בשלמא**, שהמקרא "אם לא

ה"נשבע לקיים את המצוה", ומקרא שני של "ובשמו תשבע" בא לומר את ההיתר לשבועת אמת בשם ה', (102) **אלא מה** שאמרה התורה "אם לא תשמור, והפלא ה' את מכותך", **למאי אתא?** בהכרח שהוא בא להשמיענו חיוב מלקות למקלל את חברו בשם. והיינו, לחייבו מלקות אף על פי שלא עשה מעשה.

ומקשינן: **ואימא**, אולי נאמר שהכתוב "אם לא תשמור, והפלא ה' את מכותך" בא לחייב מלקות למוציא שם שמים לבטלה, (103) ולא בא לחייב את המקלל בשם ה'?

ותמהינן על דברי המקשן: איך אפשר להעלות כן על הדעת, שהמוציא שם שמים לבטלה ילקה, ואילו המקלל את חברו בשם לא ילקה? **ומי גרע**, וכי יתחייב פחות, מקלל את חברו בשם — **ממוציא שם שמים לבטלה?**!

ענין לשבועה דחולין [כלומר, שבועת הרשות שאינה כדי לזרז עצמו במצות] דשריא. "לירא את השם הנכבד והנורא, והפלא ה' את מכותיך" למה לי? שמע מינה לחיובי למקלל את חברו בשם הוא דאתא. ועיין ברש"ש.

103. הגרי"ז מבאר קושיית הגמרא על פי ביאורו, שעיקר יסוד חיוב למקלל חברו בשם, הוא משום שאינו ירא את השם, על כן מקשה הגמרא שגם המוציא שם שמים לבטלה אינו ירא את השם.

104. גירסת השיטה מקובצת.

102. השיטה מקובצת מביא גירסא אחרת והיא גירסת הרמב"ן בספר המצות [מצות עשה ז] ובפירושו על התורה [דברים ו]. ולפי גירסא זו יש בתורה שלשה היתרי שבועה. א. לנשבע לקיים את המצוה. ב. לשבועת הדיינים. ג. שבועת אמת דחולין.

וכך היא הגירסא: ההוא דרב גידל, מן "ובו תדבק" [דברים י] מפקא. אלא "ובשמו תשבע" דכתב קרא, למה לי? אם אינו ענין לשבועת הדיינים, דהא נפקא ליה מ"שבועת ה' תהיה בין שניהם", תנהו ענין לשבועה בעלמא [כלומר, שאינה שבועת הדיינים] דמותר. ואם אינו ענין לשבועה דמצוה [כלומר, לכדרב גידל אמר רב] דמותר, דהא נפקא ליה מן "ובו תדבק", תנהו